

## دیباچه

این مجموعه حاوی دوازده مقاله از کهنترین آثار زبان طبری تا گویشهای زنده زبان مازندرانی است. آنها را به چهار گروه می‌توان تقسیم کرد.

۱. گفتارهای اول و آخر از مقوله کلیات است. در «میراث مکتوب زبان طبری» کلیه آثار شناخته شده این زبان و مطالعات انجام شده به اجمال معرفی می‌شود. جستار «مازندرانی زبان است یا گویش؟» مباحثی از جامعه‌شناسی زبان و گویش‌شناسی تاریخی را به میان می‌آورد.

۲. مقالات دوم و سوم و چهارم ناظر بر آثار کهن طبری است. این آثار به گویشهای گوناگون نوشته شده و شناخت درست از هویت هر یک زمانی به دست می‌آید که همه آنها مطالعه شده باشد. آثار کهن را به دو دسته بخش می‌کنیم.

(الف) اشعار و عبارات و الفاظ طبری پراکنده در آثار فارسی، از سده‌های چهارم تا نهم هجری. تمامی آثار شناخته شده در مقاله «بازیابی زبان طبری از ادبیات کهن» نقد و بررسی و لغات آنها استخراج شده است. مقاله «شش دوبیتی نویافته از طبری کهن» نیز متعلق به همین دسته است.

(ب) دسته دوم چند ترجمه و تفسیر قرآن و ترجمه کتابی عربی است به زبان طبری. از اینها جز اندکی مطالعه نشده و هنوز در آغاز راهیم. به تازگی عکس دو ترجمه طبری قرآن در اختیار نگارنده قرار گرفت. مطالعه این گنجینه ارزشمند کار ماهها و سالهاست اما چون نمی‌خواستیم مجموعه حاضر از چنین نمود مهمی از زبان طبری یکسره تهی باشد، به مصداق «ما یدرک کله لایترک کله»، حاصل

مطالعه‌ای اجمالی از یکی از متون را در اختیار متخصصان زبانهای ایرانی می‌گذارم.

۳. چهار مقاله بعدی حاصل مطالعه در متونی است که در سده سیزدهم هجری یا نوزدهم میلادی به توسط خاورشناسان گردآوری شده است. این مقالات کوتاه‌شده اصل انگلیسی آنهاست که در سالهای اخیر در مجلات اروپا منتشر کرده‌ام. امتیاز تحریر فارسی در آن است که در کنار آوانگاری و ترجمه اصل متن نیز منتشر می‌شود. از این گذشته خطاهای چاپ اول نیز اصلاح شد.

۴. مقاله‌های نهم و دهم و یازدهم ناظر بر متون معاصر است. چند متن از گویش ولاترو که آن لمبتون گردآورد و در مجموعه‌ای منتشر کرد، اکنون پس از هفتاد سال مورد بررسی روشمندان قرار می‌گیرد. به همین نحو، دستور زبان افتری، از روی عباراتی که صادق کیا گردآورد و یادداشتهای مختصر گئورگ مورگنشرنه استخراج می‌شود. افتری اگرچه مازندرانی نیست، باری از خویشاوندان نزدیک آن در خانواده گویشهای حوزه خزر است. مقاله بعدی آوانگاری و ترجمه یکی از متون مازندرانی است که نگارنده با همکاری همسرش در سالهای اخیر گردآورده و پاره‌ای را به زبان انگلیسی منتشر کرده‌اند. با درج این مقالات در این مجموعه دامنه زمانی متون را به امروز می‌رسانیم.

بنابراین، نمونه‌هایی از همه دوره‌ها و نوعهای ادبی زبان طبری در مجموعه حاضر نقل شده است. مقالات دوازده‌گانه در حکم فصول پیوسته یک کتاب نیست بلکه هر یک گفتاری ست مستقل و بنابراین ممکن است از تکرار و تناقض خالی نباشد. تردید ندارم که اهل فن کم خطا در آنها نخواهند یافت. خطاها بیش از آنکه از سهل‌انگاری باشد در نهاد راه ناکوفته‌ای است که می‌پیمایم. در راه شناختن زبانی که میلیونها سخنگو و چندین گویش زنده دارد و قدمت آثارش با فارسی دری پهلو می‌زند هرچه پیشتر رفته‌ام آفاق نوینی به‌رویم گشوده شده و ناگزیر از تجدید نظر در آرای پیشین خویش شده‌ام. بازنگریها نه فقط در لغات و ترکیبات و صرف و نحو و فنولوژی و اشتقاق، بلکه در ماهیت تاریخی زبان طبری، آرایش جغرافیایی گویشهای آن و لایه‌های ناهمگون تاریخی ناشی از داد و ستد با زبانهای خویشاوند بوده است. گویا تا رسیدن به

فرضیه‌های مستدل و سنجیده در ریشه‌های تاریخی طبری راهی دراز در پیش باشد. عجالتاً باید به شناسایی و تحلیل و انتشار مواد خام ادامه داد و مجموعه حاضر گامی است در این راه.

در فراهم آمدن مجموعه حاضر از یاری چندین تن برخوردار بوده‌ام. نامشان، به مناسبت، در هر مقاله ذکر شده است. اما پدید آمدن این مجموعه مقالات به صورتی که عرضه می‌شود مرهون کوشش گروهی کارکنان مجله آینه میراث است. سردبیر دانشمند، آقای جمشید کیان‌فر، چاپ مقاله‌ها را در ضمیمه مجله پیشنهاد کردند و آنقدر پیگیری نمودند تا کار به ثمر رسید. در اصلاح و نمونه‌خوانی خانم ستایش نورانی نژاد از بذل جهد دریغ ننمودند. در حروف‌چینی و صفحه‌آرایی مدیون حسن سلیقه خانم محبوبه محمدی بوده‌ام. همچنین بر خود فرض می‌دانم مراتب سپاس و امتنان قلبی خود را از آقای دکتر اکبر ایرانی مدیر دانشمند مرکز پژوهشی میراث مکتوب که اسباب انتشار این اثر را فراهم نمودند ابراز بدارم.

سرانجام باید از همسر مهربانم مریم برجیان یاد کنم که همواره در پژوهش‌هایم بوده و بسیاری از معماهای این مجموعه به یاری او گشوده شده. مقاله «عروسیهای روستایی...» کار مشترک ماست.

حبيب برجیان

مهر ۱۳۸۷، ولنجک، شمیران

hb146@columbia.edu